

SANOAT KORXONALARINI RAQOBATNI BOSHQARISHDA YASHIL IQTISODIYOTNING ROLI VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Saidova Gulnora Amanova

Toshkent davlat texnika universiteti, "Sanoat iqtisodiyoti va menejmenti" kafedrası katta o'qituvchisi

Tel: +998935607299; E-mail: SaidovaGulnora1968@gmail.com

DOI: 10.61587/mmit.tiue.uz.v1i1.455

Annotatsiya. Ushbu maqolada sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini boshqarishda yashil iqtisodiyotning o'rni va uni rivojlantirish istiqbollari ko'rib chiqiladi. Maqolada yashil iqtisodiyotning afzalliklari, jumladan xarajatlarni kamaytirish, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, korxonalarining ekologik obro'sini yaxshilash va ularning raqobatbardoshligini kuchaytirish kabi jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, yashil iqtisodiyotga o'tishning strategik yo'nalishlari, xususan energiya tejovchi texnologiyalardan foydalanish, qayta tiklanadigan energiya manbalarini joriy etish va chiqindilarni qayta ishlash masalalari ko'rib chiqiladi. Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, xalqaro hamkorlik va jamiyatning ekologik ongini oshirishning ahamiyatiga alohida e'tibor qaratiladi. Xulosa qismida yashil iqtisodiyot sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishiga erishish va jahon bozorida o'z mavqeini mustahkamlashning muhim vositasi ekanligini ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: *yashil iqtisodiyot, sanoat korxonalari, raqobatbardoshlik, barqaror rivojlanish, ekologik texnologiyalar, energiya tejash, qayta tiklanadigan energiya manbalari, chiqindilarni qayta ishlash, davlat qo'llab-quvvatlashi, innovatsiyalar.*

THE ROLE OF THE GREEN ECONOMY IN MANAGING THE COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES AND PROSPECTS FOR ITS DEVELOPMENT

Saidova Gulnora Amanova

Senior Lecturer, Department of Industrial Economics and Management, Tashkent State Technical University

Tel: +998935607299; E-mail: SaidovaGulnora1968@gmail.com

Abstract. This article examines the role of the green economy in managing the competitiveness of industrial enterprises and the prospects for its development. The article analyzes the advantages of the green economy, including cost reduction, increased efficiency of resource utilization, improvement of the environmental reputation of enterprises, and enhancement of their competitiveness. Strategic directions for the transition to a green economy are also considered, particularly the use of energy-saving technologies, the implementation of renewable energy sources, and waste recycling. Special attention is paid to the importance of government support, international cooperation, and raising environmental awareness in society. In conclusion, it is emphasized that the green economy is a crucial tool for achieving sustainable development of industrial enterprises and strengthening their positions in the global market.

Keywords: *green economy, industrial enterprises, competitiveness, sustainable development, environmental technologies, energy conservation, renewable energy sources, waste recycling, government support, innovation.*

Jahon miqyosida ekologik muammolar keskinlashib borayotgan bir paytda, iqtisodiy rivojlanishning barqarorligini ta'minlash dolzarb masalaga aylandi. Bu muammolarni bartaraf etish va barqaror rivojlanishga erishish uchun "yashil iqtisodiyot" konsepsiyasi paydo bo'ldi.

Hozirgi kunda sanoat korxonalarini boshqarish va raqobatbardoshligini oshirishda ekologik jihatdan barqaror yondashuvlarni joriy etish tobora dolzarb masalaga aylanmoqda. Yashil iqtisodiyot sanoat sektorini qayta shakllantirishda, atrof-muhitga zararni kamaytirishda,

iqtisodiy samaradorlikni oshirishda hamda korxonalarining bozordagi raqobatbardoshligini kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada sanoat korxonalarini raqobatni boshqarishda yashil iqtisodiyotning roli va uni rivojlantirish istiqbollari tahlil qilinadi.

Yashil iqtisodiyot – bu ekologik barqarorlikni va resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlaydigan iqtisodiy modeldir. Hozirgi kunda sanoat korxonalarini boshqarishda yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish eng dolzarb vazifalardan biri bo'lib bormoqda. Bu nafaqat tabiatni muhofaza qilishga, balki korxonalarining samaradorligini oshirish va ularning raqobatbardoshligini kuchaytirishga ham yordam beradi. Ushbu maqolada sanoat korxonalarini boshqarishda yashil iqtisodiyotning ahamiyati, afzalliklari va uni rivojlantirish istiqbollari tahlil qilinadi. Sanoat korxonalarida yashil texnologiyalarni joriy etishning bir necha usullari mavjud:

- Energiya tejankor uskunalardan foydalanish – bu ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va ekologik zararni pasaytirish bilan birga, mahsulot narxini raqobatbardosh darajada ushlab turishga yordam beradi;

- Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish – quyosh panellari, shamol turbinalari va biogaz qurilmalari ishlab chiqarish jarayonlariga integrasiya qilinishi mumkin;

- Ishlab chiqarish chiqindilarini qayta ishlash – chiqindilarni qayta ishlash va qayta ishlab chiqarish sikllarini yo'lga qo'yish korxonaning ekologik imijini yaxshilaydi va mijozlar uchun yanada jozibador qiladi.

Sanoat korxonalari uchun yashil iqtisodiyotga o'tish nafaqat ekologik ustunlik, balki bozorda raqobatbardoshlikni oshirish imkoniyatini ham beradi. Energiya tejankor texnologiyalar va resurslardan oqilona foydalanish xarajatlarni kamaytirishga, mahsulot sifatini yaxshilashga hamda xaridorlarni jalb qilishga yordam beradi. Yashil iqtisodiyot tamoyillarini sanoat korxonalarida joriy etish bir qancha afzalliklarga ega:

1. Chiqindilarni kamaytirish, havo va suv ifloslanishining oldini olish, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish orqali atrof-muhitni muhofaza qilish.

2. Energiya va xomashyo tejamiqchiligi, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish.

3. Resurslardan samarali foydalanish orqali xarajatlarni kamaytirish va daromadni oshirish.

4. Sanoat sohasida yangi texnologiyalar va avtomatizasiya vositalarini joriy qilish.

5. Ijtimoiy mas'uliyatni oshirish va ekologik toza mahsulotlar taklif qilish.

Sanoat korxonalarini boshqarishda yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish nafaqat tabiatni muhofaza qilish, balki iqtisodiy samaradorlikni oshirish uchun ham muhim ahamiyatga ega. Korxonalar energiya samaradorligini oshirish, chiqindilarni qayta ishlash va yangi texnologiyalarni joriy qilish orqali ekologik barqarorlikni ta'minlay oladilar. Shuningdek, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, xalqaro hamkorlik va xususiy sektor ishtiroki yashil iqtisodiyotni yanada rivojlantirishda asosiy omillar hisoblanadi. Shu bois, sanoat korxonalari uzluksiz ravishda ekologik strategiyalarini takomillashtirib, iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shishlari zarur.

Yashil iqtisodiyotga o'tish uchun korxonalar bir necha strategik yo'nalishlarni amalga oshirishlari kerak:

1. Atrof-muhitni muhofaza qilish: Sanoat korxonalari atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish uchun toza texnologiyalarni qo'llashi, chiqindilarni qayta ishlashi va zararli emissiyalarni nazorat qilishi kerak. Bu nafaqat ekologik muammolarni bartaraf etish, balki korxonalarining ijtimoiy mas'uliyatini oshirishga xam xizmat qiladi.

2. Resurslarni samarali ishlatish: Yashil iqtisodiyot energiya va xom ashyolarni tejashga qaratilgan texnologiyalarni joriy etishni talab etadi. Bu korxonalarga xarajatlarni kamaytirish va mahsulotlarini raqobatbardoshligini oshirish imkoniyatini beradi. Masalan, qayta ishlash

texnologiyalari, energiya tejavuchi uskunalar va chiqindilarni minimallashtirish tizimlari orqali resurslardan unumli foydalanish mumkin.

3. Innovasiyalar va yangi bozorlar: Yashil iqtisodiyot yangi texnologiyalar va innovasion echimlarni rivojlantirishda turtki beradi. Masalan, qayta tiklanadigan energiya manbalari, elektr transportlari va ekologik toza mahsulotlar kabi sohalarda yangi bozorlar paydo bo'lmokda. Sanoat korxonalari ushbu sohalarda faol ishtirok etib, o'zlarining bozor ulushini kengaytirishi mumkin.

4. Hukumatlar va xalqaro tashkilotlar qo'llab-quvvatlashi: Ko'pgina davlatlar yashil iqtisodiyotni rag'batlantirish maqsadida soliq imtiyozlari, subsidiyalar va grantlar kabi imtiyozlarni joriy qilmokda. Sanoat korxonalari ushbu imkoniyatlardan foydalanib, o'z faoliyatini yanada barqaror va ekologik toza qilishi mumkin.

Yashil iqtisodiyot sanoat korxonalarida raqobatdoshlikni boshqarishda yangi imkoniyatlar va qiyofalarni birga olib kelmokda. Resurslarni samarali ishlatish, atrof-muhitni muxofaza qilish va innovasion echimlarni qo'llash orqali korxonalar nafaqat ekologik muammolarni bartaraf etish, balki uzoq muddatli iqtisodiy muvaffaqiyatga erishishlari mumkin. Kelajakda yashil iqtisodiyot tamoyillari tobora keng tarqalib, sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishining asosiy omiliga aylanadi. Yashil iqtisodiyotni sanoat korxonalarida keng joriy qilish bir necha asosiy omillarga bog'liq:

1. Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash – ekologik islohotlar, imtiyozlar va subsidiyalar orqali korxonalarga yordam berish.

2. Xususiy sektorning ishtiroki – xususiy kompaniyalar va investorlarning ekologik loyihalarga qiziqishi.

3. Xalqaro hamkorlik va tajriba almashish – rivojlangan mamlakatlar bilan hamkorlik qilish, ilg'or texnologiyalar va nou-xaularni jalb etish.

4. Jamiyatda ekologik ongni shakllantirish – aholi va tadbirkorlar o'rtasida ekologik madaniyatni oshirish.

Yashil iqtisodiyot raqobatni boshqarishda quyidagi muhim rollarni o'ynaydi:

- Yangi bozorlarni yaratish: Yashil iqtisodiyot ekologik toza mahsulotlar va xizmatlarga talabning ortishiga olib keladi, bu esa kompaniyalarga yangi bozorlarga kirish va raqobatbardoshlikni oshirish imkonini beradi.

- Raqobatbardoshlikni oshirish: Yashil texnologiyalarni qo'llash, energiya samaradorligini oshirish va chiqindilarni qayta ishlash kompaniyalarga xarajatlarini kamaytirish, samaradorlikni oshirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirishga yordam beradi.

- Brend imidjini yaxshilash: Yashil iqtisodiyot tamoyillarini qo'llash kompaniyalarning ekologik mas'uliyatni oshirishga yordam beradi, bu esa jamoatchilikning ishonchini oshirish va brendning imidjini yaxshilashga xizmat qiladi.

- Innovasiyalarni rag'batlantirish: Yashil iqtisodiyot kompaniyalarga yangi ekologik toza texnologiyalarni rivojlantirish va qo'llashga yordam beradi, bu esa innovasiyalarni rag'batlantirish va raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi.

- Investisiyalarni jalb qilish: Yashil iqtisodiyot tamoyillarini qo'llash kompaniyalarning investisiyalarni jalb qilish imkonini oshiradi, chunki investorlar ekologik toza va barqaror kompaniyalarga investisiya qilishga ko'proq moyil bo'ladilar.

Shunday ekan yashil iqtisodiyotni rivojlantirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish muhim:

- Qonunchilik va normativ-huquqiy bazani takomillashtirish: Atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishni ta'minlashga qaratilgan qonunchilik va normativ-huquqiy bazani takomillashtirish.

- Yashil texnologiyalarni rivojlantirish va qo'llash: Yashil texnologiyalarni rivojlantirish va qo'llash uchun investisiyalarni jalb qilish, subsidiyalar va soliq imtiyozlarini berish, yashil texnologiyalarni qo'llashga qaratilgan dasturlarni ishlab chiqish.

- Jamoatchilikni xabardor qilish: Jamoatchilikni yashil iqtisodiyot haqida xabardor qilish, ularning fikrlarini o'rganish va ular bilan hamkorlik qilish.

- Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish: Yashil iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, ma'lumot almashish va texnologiyalarni o'tkazish.

- Ta'lim va malaka oshirishni rivojlantirish: Yashil iqtisodiyotga oid ta'lim va malaka oshirish dasturlarini rivojlantirish, ekologik toza texnologiyalar bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash.

Jahon iqtisodiyotining barqarorligini ta'minlashda yashil iqtisodiyot iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning kamayishi va atrof-muhitning ifloslanishi kabi ekologik muammolarni hal etishga yordam beradi, bu esa jahon iqtisodiyotining barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Yashil iqtisodiyotning sanoat korxonalarida rivojlanishining istiqbollari quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

1. Toza energiya manbalariga o'tish: Kelajakda sanoat korxonalari qayta tiklanadigan energiya manbalaridan (quyosh, shamol, suv energiyasi) foydalanishni kengaytirishi kutilmoqda. Bu nafaqat ekologik muammolarni xal etish, balki energiya xarajatlarini kamaytirish va energiya mustaqilligini ta'minlash imkoniyatini beradi.

2. Aqlli texnologiyalar va avtomatlashtirish: Sun'iy intellekt, Internet of Things (iot) va boshqa aqlli texnologiyalar sanoat korxonalarida resurslarni samarali boshqarish va chiqindilarni minimallashtirishga yordam beradi. Masalan, aqlli tizimlar orqali energiya sarfini optimallashtirish yoki ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish mumkin.

3. Atrof-muhit standartlari va sertifikatlari: Kelajakda atrof-muhit standartlari (masalan, ISO 14001) va ekologik sertifikatlar sanoat korxonalari uchun majburiy talabga aylanishi mumkin. Bu esa korxonalarni atrof-muhitni muxofaza qilishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirishga undaydi.

4. Ishlab chiqarishda aylanish iqtisodiyoti: Aylanish iqtisodiyoti tamoyillari asosida chiqindilarni qayta ishlash, qayta foydalanish va qayta tiklash kabi amaliyotlar keng tarqaladi. Bu esa resurslarning doimiy aylanishini ta'minlab, chiqindilarni kamaytiradi va xom ashyoga bo'lgan ehtiyojni pasaytiradi.

5. Ijtimoiy madaniyat va barqarorlik: Sanoat korxonalari o'z faoliyatida nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va ekologik jihatlarni xam hisobga olishi kerak. Yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida korxonalar o'zlarining ijtimoiy masadiyatnini oshirib, jamiyat va atrof-muhit manfaatlarini ximoya qilishi mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, yashil iqtisodiyot sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash va bozorda raqobatbardoshligini oshirish uchun muhim vosita hisoblanadi. Korxonalarning ekologik toza texnologiyalarga o'tishi nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki ularning raqobatda ustunlikka ega bo'lishini ham ta'minlaydi. Shu sababli, davlat va xususiy sektor birgalikda yashil iqtisodiyotga o'tishni rag'batlantirishi lozim. Bundan tashqari, qonunchilikni takomillashtirish, moliyalashtirish imkoniyatlarini oshirish va yangi texnologiyalarni qo'llash sanoat korxonalarining kelajakdagi rivojlanishini ta'minlaydi. Shuning uchun sanoat korxonalari yashil iqtisodiyotni o'z faoliyatining ajralmas qismiga aylantirishga intilishi kerak. Bu nafaqat atrof-muhitni muxofaza qilish, balki global raqobatdoshlikni oshirish va jamiyat farovonligini ta'minlashning muxim vositasi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror rivojlanish bo'yicha 2030-yilgi rejasi.

2. UNEP (2011). Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication.
3. . Yashil iqtisodiyot darslik /A.V.Vaxobov, SH.X.Xajibekov – Toshkent.: “Universitet”, 2020. -262 b. 2. Yashil ekalogiya o'quv qo'llanma.
4. Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2011). "Creating Shared Value". Harvard Business Review, 89(1/2), 62-77.
5. Xalqaro Energiya Agentligi (IEA) ma'lumotlari: "Qayta tiklanadigan energiya manbalari statistikasi".
6. Sachs, J. D. (2015). The Age of Sustainable Development. New York: Columbia University Press.
7. Stern, N. (2007). The Economics of Climate Change: The Stern Review. Cambridge University Press.
8. "Yashil texnologiyalar va innovatsiyalar" xalqaro konferensiyasi tezislari (2023).